

TRIBUNA

30 anys després. El referèndum sobre l'OTAN de 1986

Enric Prat

Historiador i professor de Ciència Política de la UAB

El referèndum sobre l'OTAN de 1986 es va celebrar en un període de la història internacional que s'ha denominat la Segona Guerra Freda, caracteritzat per un augment de les tensions entre els Estats Units i l'URSS i els blocs militars que lideraven - l'Aliança Atlàntica i el Pacte de Varsòvia-; un increment vertiginós de les despeses militars; un intens desenvolupament de la cursa d'armaments nuclears; l'alarma que van generar les declaracions públiques d'alguns líders polítics i militars de l'OTAN -que asseguraven que es podia guanyar una guerra emprant armes nuclears en un "primer cop" contundent contra les forces i les instal·lacions militars de l'enemic-; i la creixent preocupació social davant la possibilitat que la implicació de les dues superpotències en les guerres d'Afganistan i Nicaragua pogués desencadenar una escalada que conduís a la Guerra Mundial. Per tot plegat, durant la Segona Guerra Freda es va anant debilitant la confiança de la població en les institucions polítiques i militars com a preservadores de la pau. Es va generalitzar la consciència que era necessària la mobilització de la ciutadania a favor del desarmament, la qual cosa va afavorir l'extensió de les activitats per la pau i el desarmament arreu del món, entre les quals destaquen els grups de científics antinuclears, les declaracions de desnuclearització municipal i els moviments per la pau.

En un document de la Coordinadora de Comitès anti-OTAN de Catalunya, publicat el 1981, es deia que "hay que tener muy en cuenta que desde el año 1953 en que Franco firmaba los pactos con Norteamérica ya estamos vinculados militarmente a la Alianza Atlántica: existe en la Península una red de comunicaciones militares que enlaza con

las bases de la OTAN [...] y las bases están preparadas en cualquier momento para cumplir misiones militares dentro del dispositivo estratégico atlantista”¹.

Efectivament, Espanya estava vinculada a l'OTAN a través del Conveni Bilateral amb els Estats Units i les bases militars nord-americanes que hi havia al territori espanyol, però era una vinculació indirecta. En el marc de la Segona Guerra Freda, els governs dels Estats Units i dels principals països membres de l'OTAN volien una major implicació d'Espanya perquè el territori espanyol era essencial si esclatava una guerra a Europa entre els països del Pacte de Varsòvia i els països de l'Aliança Atlàntica, com a plataforma de suport logístic, d'atac i de replegament. Joan E. Garcés, en la seva obra *Soberanos e intervenidos* afirmava que “retener el control estratégico sobre España después de Franco era un programa común de la Alianza Atlántica, aplicado en común”, que “los grupos que en 1977 fueron legalizados y emergieron controlando la escena política eran precisamente los selectivamente financiados desde gobiernos de la Coalición de la Guerra Fría” i que “la sucesión del régimen franquista se llevó a cabo de modo que se dificultara, e imposibilitara, un proyecto nacional o una política exterior no alineada o neutral”.²

“ Incorporar restriccions a la permanència d'Espanya a l'OTAN en el text sotmès a referèndum va influir molt en el resultat final ”

El projecte d'incorporació d'Espanya a l'OTAN es va trobar inicialment amb una dificultat: la reticència del president del govern espanyol Adolfo Suárez, que durant el seus quatre anys al capdavant de l'executiu no havia pres cap decisió sobre aquesta qüestió. El seu substitut, Leopoldo Calvo Sotelo, en el discurs d'investidura del 18 de febrer de 1981, com a candidat a la presidència del govern per la UCD, es comprometia a incorporar Espanya a l'OTAN, fet que s'aprovaria per majoria simple al Parlament espanyol el 29 de maig de 1982. En aquell moment, la postura defensada pel PSOE era “OTAN de entrada NO”, eslògan que sintetitzava la seva oposició a la proposta del govern Calvo Sotelo. Però pocs anys després, el PSOE, que governava des de la seva

victòria per majoria absoluta a les eleccions generals legislatives del 28 d'octubre de 1982, canviaria d'opinió sobre la pertinença d'Espanya a l'Aliança Atlàntica, i passaria a demanar votar "Sí en interés de Espanya" en la campanya del referèndum de 1986. Això, després que Felipe González, al XXX Congrés del PSOE de desembre de 1984, forçés a retirar l'oposició a l'Aliança Atlàntica. Després de la conversió atlantista del PSOE, el moviment per la pau i les forces polítiques i socials que li donaven suport, es convertirien en l'esperança d'una Espanya neutral i no alineada.

El referèndum el van guanyar els que van propugnar la permanència d'Espanya a l'OTAN per tretze punts de diferència, tot i que el "No" va ser majoritari a Catalunya, Navarra, el País Basc i Canàries. Com s'explica aquesta derrota del "No"? Hi ha diversos factors que van influir-hi. D'una banda, en el resultat del referèndum va incidir molt que en el text que es va sotmetre a consulta s'incorporessin tres restriccions a la permanència d'Espanya a l'OTAN: 1) La participació d'Espanya a l'Aliança no inclourà la seva incorporació a l'estructura militar integrada. 2) Es mantindrà la prohibició d'instal·lar, emmagatzemar o introduir armes nuclears en el territori espanyol. 3) Es procedirà a la progressiva reducció de la presència militar dels Estats Units a Espanya. Segons una enquesta del Centre d'Investigacions Sociològiques, de març de 1986, el 17% dels que van votar "Sí" van indicar que ho havien fet per les restrictives condicions de permanència a l'OTAN que figuraven en la pregunta. Probablement, aquest sector de la població va arribar a la conclusió que la permanència a l'Aliança Atlàntica era inevitable i que la proposta del Govern del PSOE almenys garantia que s'hi possessin uns límits.

“ La insistència del Govern que la victòria del ‘No’ suposaria la desestabilització política va incidir en el canvi d'opinió d'un segment significatiu de la població ”

D'altra banda, un dels aspectes que més va incidir en el canvi d'opinió d'un segment significatiu de la població va ser que des del Govern es va insistir que la victòria del "No" suposaria la desestabilització política. El propòsit de Felipe González i el seu

govern era que la població pensés que una victòria del “No” suposaria la dimissió del Govern i la convocatòria d’unes noves eleccions, en les quals Coalició Popular podia obtenir la majoria i aprovar la plena integració en l’Aliança Atlàntica sense cap tipus de restriccions. És clar que bastantes persones contràries a la permanència d’Espanya a l’OTAN van tenir por davant d’aquesta possible perspectiva i van optar per abstenir-se, votar en blanc o inclús votar “Sí” perquè creien que votant “No” debilitaven les possibilitats del PSOE per a seguir governant -que al seu criteri era el que en aquells moments garantia la consolidació d’una democràcia que havia estat amenaçada feia pocs anys per un intent de cop d’Estat-. El fet que la situació política a les comunitats autònomes on el “No” va ser majoritari (Catalunya, Canàries, el País Basc i Navarra) fos diferent, amb una presència rellevant de forces nacionalistes, independentistes i comunistes, va atenuar la pressió del Govern del PSOE sobre els ciutadans. Concretament, la qüestió de qui gestionaria el “No” a l’OTAN no tindria un efecte tan poderós en aquestes comunitats autònomes. A Catalunya, les forces polítiques que es van oposar a la pertinença d’Espanya a l’OTAN, tant els grups independentistes ERC, ENE i la Crida com els partits comunistes PSUC, PCC, MCC i LCR tenien, en conjunt, una gran incidència. A més, cal tenir en compte que la coalició nacionalista CiU, que era pro-atlantista, no va fer campanya pel “Sí”, sinó que va propugnar la llibertat de vot dels seus militants i simpatitzants.

En aquelles circumstàncies, el Govern no podia aspirar a una acceptació majoritària de l’OTAN sinó a obtenir una victòria en el referèndum de la forma que fos per tal de garantir la permanència d’Espanya a l’Aliança Atlàntica. José María Maravall, en el seu llibre *El control de los políticos*, explicava l’actuació del Govern del PSOE: “Ante la perspectiva de una derrota muy probable, los socialistas [...] acentuaron el dramatismo de la situación recurriendo a dos nuevos elementos: la inevitable dimisión de González como presidente del Gobierno en caso de derrota y el riesgo de que una oposición impopular obtuviera un enorme triunfo político.” Com comenta Maravall, aquestes consideracions van tenir un gran efecte en el conjunt dels ciutadans, especialment en aquells que havien votat al PSOE a les anteriors eleccions i que mantindrien la seva lleialtat partidista en el referèndum sobre l’OTAN ². El desembre de 1984, Manuel Sacristán posaria de relleu els costos d’aquesta manera de fer política: “Tal vez lo más importante que ocurra si el consenso de unos y otros políticos nos integra

definitivamente en la OTAN, no sea la integración misma, sino la imposición a los españoles del sentimiento de impotencia, de nulidad política, de su necesidad de obedecer y hasta de volver su cerebro y su corazón del revés [...]. Hacia dentro es la OTAN para España tan temible como hacia fuera, y más corruptora.”⁴

1. Tríptic “OTAN no, Bases fuera, Referéndum ahora”, Coordinadora de Comitès anti-OTAN de Catalunya, 1981.

2. Joan E. Garcés, *Soberanos e intervenidos. Estrategias globales, americanos y españoles*, Siglo XXI, Madrid, 2012.

3. José María Maravall, *El control de los políticos*, Taurus, Madrid, 2003.

4. Manuel Sacristán, “La OTAN hacia dentro”, *Liberación*, 2 de desembre del 1984.

Photography (CC) : PSM-Entesa

© Generalitat de Catalunya